

І.М. Грицюк, Н.О. Денис

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Грицюк І.М., Денис Н.О. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. В статті розглянуто питання розвитку творчих здібностей дітей в умовах гри. З погляду сучасної концепції дошкільної освіти, з погляду психологів та батьків, в дітей слід розвивати не лише пізнавальні інтереси, а й творчі здібності. Творчість, креативність – це ті компетенції, які будуть необхідні дітям у дорослому житті. Ускладнення процесів, які вимагатимуть активного включення при прийнятті нестандартних рішень, вимагає від сім'ї та фахівців нового підходу до навчання та виховання. Сфера мистецтва розглядається як простір, який сприяє формуванню соціально-естетичної активності, гра – формує спонтанність, контроль над процесом, а отже й різні варіанти дій. Для дітей гра – це життя, активне відкриття світу, школа пізнання, яка завжди має творчий характер.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, дошкільний вік, сім'я, гра, розвиток творчих здібностей.

Грицюк И.М., Дэныс Н.О. Развитие творческих способностей детей старшего дошкольного возраста в игровой деятельности. В статье рассмотрены вопросы развития творческих способностей детей в условиях игры. С точки зрения современной концепции дошкольного образования, с точки зрения психологов и родителей, у детей следует развивать не только познавательные интересы, но и творческие способности. Творчество, креативность – это те компетенции, которые будут необходимы детям во взрослой жизни. Осложнения процессов, требующих активного включения при принятии нестандартных решений, требует от семьи и специалистов нового подхода к обучению и воспитанию. Сфера искусства рассматривается как пространство, которое способствует формированию социально-эстетической активности, игра – формирует спонтанность, контроль над процессом, а следовательно и различные варианты действий. Для детей игра – это жизнь, активное открытие мира, школа познания, всегда имеет творческий характер.

Ключевые слова: творчество, творческие способности, дошкольный возраст, семья, игра, развитие творческих способностей.

Постановка проблеми. Творчі здібності дітей старшого дошкільного віку у психолого-педагогічній науці є досить поширеним предметом для дослідження. Дуже часто в буденній свідомості творчі здібності ототожнюються зі здібностями до різних видів художньої діяльності, а саме, вміння малювати, складати вірші, писати музику тощо. Очевидно, що даний термін тісно пов'язаний з поняттям «творчість», «творча діяльність» (тобто, створення чогось нового). Та на сьогоднішній день, творчі здібності, їх розвиток – це новий погляд на навчання старших дошкільників. Оскільки, вміння приймати нестандартні рішення, змінюватись, діяти креативно – це вимога сучасного світу, для ефективного функціонування в системі людина-діяльність. Крім того, саме творчі здібності, можуть забезпечити формування ще однієї компетенції – це когнітивна гнучкість. Володіючи когнітивною гнучкістю, особистість зможе легко застосовувати свою креативність і вирішувати складні завдання.

Аналіз останніх публікацій. Теорію творчого розвитку особистості розробляли в своїх працях Д.Б. Богоявленська, Н.В. Дружинін, А. Маслоу, К. Роджерс. Різні аспекти творчого розвитку особистості висвітлено в працях Л.С. Виготського, О.С. Газмана, Б.М. Теплова та інших. Розвиток різних напрямків дитячої творчої діяльності представлені в дослідженнях Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, К.В. Тейлор, В. Торренс, В. Франкл. Цікавими сучасними психологічними дослідженнями є теорія Д. Марчер, та її погляди на виховання та навчання дітей.

Формулювання мети і завдань статті. У нашому дослідженні, ми ставили перед собою ціль проаналізувати сучасні підходи до розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку; визначити їх роль для дітей у майбутньому; та провести емпіричне дослідження рівня розвитку творчих здібностей у дітей старшої групи. Проблема творчого розвитку особистості та її прояву в ігровій діяльності до цього дня залишається актуальною у психолого-педагогічній теорії та практиці.

Виклад методики і результатів дослідження. Гра – це захоплююче заняття для дошкільників, і разом з тим, це важливий засіб виховання та розвитку. Включаючи гру в педагогічно-розвиваючий процес, психолог чи вихователь навчає дітей гратися, створювати, фантазувати. За висловом А.С. Макаренка вчить «доброї гри», для якої характерні: виховально-пізнавальна цінність змісту, повнота та правильність відображувальних уявлень, доцільність, активність, організованість і творчий характер, доброзичливість взаємин і позитивна налаштованість дітей [6].

При уважному розгляді поведінки людини, її «включення» в будь-якій галузі, виділяють два основні види діяльності: відтворююча або репродуктивна (такий вид діяльності пов'язаний з пам'яттю, суть цього процесу полягає у відтворенні або повторенні вже раніше створених або вироблених раніше прийомів поведінки чи дій); і, власне, творча діяльність, результатом якої є створення нових образів або дій (в основі цього виду діяльності лежать творчі здібності).

Поняття «здібності» тісно пов'язане з поняттям «творчість», оскільки в процесі творчої діяльності не лише створюється щось нове, а це ще й призводить до виявлення нових способів дій, креативного реагування на виклики сучасної реальності, нове ставлення до дійсності. Це рушійна сила прогресу. Визначаючи поняття «здібності», дослідники сходяться в тому, що – це не одна якась психологічна властивість особистості, а їх сукупність, що проявляються в активній діяльності людини [9].

Творчі здібності – це індивідуальні, особливі якості людини, які визначають успішність виконання нею діяльності різного виду. У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою, вважають наявність творчих здібностей. За компонентним складом творчі здібності поділяються на такі групи: добра пам'ять; креативність; інтелектуальне багатство ідей; нетрадиційне мислення; допитливість; самостійність, наполегливість; гнучкість розуму; здатність вирішувати та ставити проблеми.

Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, що впливають на цей розвиток: умови, у яких формується; середовище, що її оточує; характер її навчальної діяльності [1].

Для розвитку творчих здібностей потрібно створювати певні умови, а саме: рання

діагностика творчих здібностей; стимуляція зони найближчого розвитку; створення умов максимального напруження сил дитини; свобода у діях дитини [3].

Згідно поглядів Б.М. Теплова здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої; індивідуальні особливості, які мають відношення до успішності виконання будь-якої діяльності або декількох діяльностей; це поняття не зводиться до тих знань і навичок чи умінь, які вже сформовані в даній особистості [10].

Однією з найбільш відомих концептуальних моделей розвитку дитячої творчості в зарубіжній та вітчизняній науці є модель Дж. Гілфорда, яка передбачає розвиток у дітей основних структур інтелекту як умови формування творчих здібностей, їхнього творчого потенціалу. Згідно цієї теоретичної моделі, існує три основних види здібностей, цілеспрямоване формування яких призводить до розвитку 120 окремих здібностей, стає підґрунтям будь-якої творчої діяльності. Провідною формою діяльності виступає гра в різних її видах. Отже, дитина виступає, з одного боку, суб'єктом творчої діяльності, з іншого – об'єктом, на який спрямовано навчальні впливи з розвитку творчості [5].

Гра має важливе значення для розвитку фантазії. В грі дитина робить перші кроки до творчої діяльності. Особливо яскраво дитяча креативність проявляється в сюжетно-рольовій грі, де діти одночасно виступають режисерами, постановниками, акторами. Вони грають про себе, для себе; відображають у грі свої плани, мрії, думки, почуття. Основний шлях виховання креативності в грі – це вплив на її зміст (вибір теми, розвиток сюжету, розподіл ролей, реалізація рольових образів). Завдання психологів та вихователів – викликати інтерес до певної події, щоб вона захопила дитину, вразила, вплинула на її уяву та почуття. Можна спрямовувати увагу дітей на дії, взаєминах між людьми, які творчо підходять до вирішення життєвих проблем.

Інша, важлива група ігор – це ігри з правилами, спеціально створені дорослими у виховних цілях. До них відносять дидактичні та рухові ігри. Основу цих ігор складають чітко визначений програмовий зміст, дидактичні завдання.

У структуру рухливих ігор входять ігрові дії, правила і матеріал, а також нерідко роль і сюжет. В цих іграх, дитина перевіряє свої можливості, пишається досягнутими результатами, вчиться радіти досягненням інших, співпереживати іншим, проявляти взаємодопомогу [2].

Особливим видом ігрової діяльності є дидактична гра, в якій дитина отримує не лише нові знання, але узагальнює та закріплює їх. Під час гри у дітей розвиваються пізнавальні процеси та творчі здібності, вони засвоюють суспільно-вироблені засоби та способи розумової діяльності. Головна мета дидактичної гри – навчання. Дитина граючись, вирішує приховані завдання, і непомітно, без примусу – навчається.

Коли в дитини сформовані ігрові уміння, то вона «відтворює» свої уявлення про навколишній світ та ставлення до подій, людей, предметів у різних іграх; творчо відображає в них діяльність та взаємини дорослих, реальні та уявні події; використовує в іграх різноманітні іграшки, предмети-замінники, атрибути, різні матеріали відповідно до призначення, змісту; виготовляє при потребі ці речі власноруч, проявляє винахідливість та практичність; передає особливості взятої на себе ролі, добре типізує та індивідуалізує, використовуючи при цьому різні засоби виразності; приймає ігрові правила і дотримується їх [7].

Для того, щоб кожна дитина могла досягти особистого успіху існує перспективний план, який ґрунтується на основному принципі дидактики – поступовому ускладненні

завдань, від простого до складного. Для комплексного розвитку творчих здібностей дітей необхідно залучати і батьків. Діти повністю довіряють своїм близьким. Саме тому, батьки мають приймати свою дитину, заохочувати її творчість, підтримувати в усіх починаннях та ініціативах. Стимулювати дітей до творчого самовираження, через інтерес та позитивні емоції, похвалу тощо.

Важливе значення у процесі творчої діяльності мають уява, фантазія, інтуїція, неусвідомлені компоненти розумової активності. Вони розглядаються як природна основа будь-якої творчої діяльності. Більш того, уява й фантазія розширюють знання та інтереси дітей, оскільки не обмежені ні майбутнім, ні минулим. Вони допомагають бачити і ставити проблеми. Варто відзначити ще одну інтегральну творчу здібність, яка ґрунтується на високій лабільності нервових процесів, уяві, гнучкості, пластичності, рухливості мислення – це здатність до імпровізації. Вона здійснюється без попередньої підготовки на основі миттєвої асоціації й виражається в оригінальному рішенні, підході, інтуїтивному виникненні ідеї. До основних характеристик креативності відносять вигадку, дар передбачення, оригінальність, ініціативність, настирливість, високу самоорганізацію і працездатність. Особистість, яка володіє цими якостями, знаходить задоволення не тільки в досягненні мети, а, перш за все, в самому процесі творчості [8].

Необхідно зазначити, що в різні вікові періоди співвідношення значущих для розвитку видів діяльності змінюється. Той із них, який у певний період забезпечує головні досягнення у розвитку дитини, є провідним. У дошкільному дитинстві це: 1) емоційне та емоційно-предметне спілкування з дорослими, яке збагачує дитину новими враженнями, формує перші уявлення про найближче середовище; 2) предметна діяльність, яка істотно впливає на розвиток усіх пізнавальних процесів, сприяє формуванню цілей та мотивів поведінки, засвоєнню початкових знань про предмети та дії з ними; 3) гра, у якій динамічно розвивається соціальна, пізнавальна активність дошкільника, засвоюються різні способи дій, знання про властивості й ознаки предметів, зв'язки між предметами і явищами, набуваються соціальні навички міжособистісних відносин, розвивається творча уява; 4) продуктивні види діяльності (малювання, ліплення, конструювання), які дають багатий матеріал для розвитку конструктивного мислення, уяви, художніх здібностей, уміння ставити мету і досягати її, обирати засоби здійснення задуму; 5) праця, як чинник розвитку наполегливості, суспільної спрямованості особистості, почуття власної гідності та обов'язку, уміння аналізувати корисність своєї роботи; 6) навчальна діяльність, у процесі якої збагачуються розумові та практичні вміння [1].

Таким чином, для ефективного перебігу процесу розвитку творчої особистості дитини старшого дошкільного віку необхідне керівництво з боку дорослих, готових цілеспрямовано і цілісно здійснювати дану діяльність, що можливо тільки при реалізації наступних функцій: комунікативна, спонукальна, інформаційна, організаторська та діагностична.

Емпіричне дослідження творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності проводилось із дітьми старшої групи дошкільного навчального закладу «Веселка», в ньому взяли участь 32 дітей, віком 5-6 років.

Для проведення дослідження ми використовували такі методики: Гра-експеримент (О.М. Дяченко). Основним завданням для дітей, було домалювати задану фігуру, так щоб вийшла картинка (всього 16 фігур). Гра «Де чие місце» (поставити кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони там опинились). Психологічний сенс

даних методик полягав в тому, щоб визначити, на скільки у дітей розвинута творча уява, на скільки вони можуть проявити свою уяву в конкретно заданій наочній ситуації; відхилитися від конкретності та реальності (наприклад, питання дорослого), змоделювати в думці всю ситуацію в цілому (побачити ціле, раніше частин), перенести функції з одного об'єкта на інший.

За результатами гри-експерименту (О.М. Дяченко), ми визначили критерії оцінювання рівнів розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку за 5 шкалами, де 5 шкала – відображає якісно-новий погляд на зображення.

На основі результатів дослідження виявлено, що дуже високий рівень творчих здібностей мають 34,4% дітей, високий рівень – у 21,9% респондентів, середній рівень творчих здібностей було виявлено у 18,7% досліджуваних. Достатній рівень здібностей мають 15,5%, а низький у 9,4% дітей від загальної кількості досліджуваних.

При високому рівні творчих здібностей діти без зусиль розміщують кружечки на «чужі» місця і будуть пояснювати свої кроки. При середньому рівні – діти ставлять кружечки з персонажами на «чужі» місця, проте пояснення викликало у них певні труднощі. При низькому – діти особливих проблем при виконанні цього завдання не мали. Вони легко поставили кружечки з персонажами «чужі» місця, проте пояснення викликало значні труднощі.

Цей етап завершувався тим, що діти брали на себе роль і вели пояснення (наприклад, «Я чарівник, зараз я оживлю картинку»), а потім починалась розповідь, яка пояснювала незвичайне місце знаходження предметів).

Важливою особливістю в поясненнях дітей з високим рівнем розвитку творчих здібностей та творчої уяви є те, що вони зв'язують у своїй розповіді окремі епізоди, предмети та частини картинки в єдиний цілісний сюжет. Інша особливість в тому, що їм легше давались пояснення тоді, коли вони ставили предмети самі, чим коли їх просили розповісти про предмети, розставлені кимось іншим. Ймовірно, що це пов'язано, з тим, що ці досліджувані діти в своїх діях керувались із самого початку власним задумом. Коли ж їм необхідно було пояснити «чуже», то їм необхідно було зрозуміти, проникнути в чужий задум, а це старшим дошкільникам, як правило, важко, або й неможливо.

Всі зображені в кружечках фігури мали своє певне місце на картинці, ми ж просили досліджуваних уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони там опинились.

Формування уяви у дітей припускає вільний вибір у використанні нормативів і зразків діяльності. Конкретно задані і некритично засвоєні дитиною системи зразків перешкоджають творчому вираженню питань, ведуть до одноманітних, стереотипних дій, перешкоджають прояву індивідуальності. Тому, проаналізувавши результати рівня творчих здібностей та рівня творчої уяви, ми зробили висновок, що у дітей старшої групи ці рівні розвинуті майже однаково. Можна сказати, що рівень творчої уяви у всіх досліджуваних вище середнього рівня, що свідчить про те, що діти від природи творчі, мають гарну фантазію, розвинуту уяву. І основне завдання дорослих – це стимулювати, всіляко заохочувати та підтримувати дітей у проявах творчої активності у всіх її проявах. Це може бути гра, рухова гра, участь у всіх видах художньої творчості тощо.

Вивчивши певні аспекти розвитку творчості в ігровій діяльності у дітей дошкільного віку, ми перейшли до експериментальної частини. На початку експерименту, ми поставили собі мету: виявити рівень розвитку творчості у дітей та розвиток їх творчої

уяви. Для реалізації поставлених завдань, ми запропонували дітям скласти казку за заданими картинками і словесно обіграти її. З усіх дітей, лише одному досліджуваному, вдалось і за сюжетом, і за оригінальністю подій і героїв, повно та детально викласти сюжет. У чотирьох досліджуваних і задум і наявність сюжету відповідали назві та запропонованим героям.

Тому, ми зробили висновок, що в більшості досліджуваних, низький рівень словесної (вербалізованої) уяви. Можливо, це пов'язано з низьким словесним запасом, не сформованістю мовлення, а не уяви. Та середня кількість досліджуваних мають середній рівень розвитку творчості. І основне завдання – це створити психолого-педагогічні умови для підвищення рівня розвитку творчості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа».

Природа щедро наділила кожную здорову дитину можливостями розвиватися, і потрібно лише знайти, як реалізувати ці можливості, і тоді кожен здоровий малюк зможе піднятися на найбільші висоти творчої діяльності. Творчість – доля всіх в тому чи іншому ступені, вона ж є нормальним та постійним супутником дитячого розвитку [4].

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо в розробці тренінгових та корекційних програм для розвитку творчих підходів, вмінню вербалізувати свою уяву та розвиток практичних навичок та умінь. Розробити поради щодо розвитку обдарованої, творчої дитини. Провести дослідження на більшій вибірці досліджуваних, підтвердити або спростувати, що у більшості дітей достатній розвиток уяви та творчості. Тому необхідно працювати з педагогами, вихователями, щоб вони не зменшили цих проявів, не вселяли у дітей невпевненість у своїх силах. А навпаки стимулювали, підтримували ініціативу, творчий підхід до розв'язування завдань, самостійність.

Список використаних джерел

1. Архіпова С. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку / С. Архіпова, Н. Кушнірик. – Черкаси, 2016. – С. 41-48.
2. Выготский Л.С. Детская психология / Л.С.Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 196 с.
4. Грицюк І.М. Арт-терапевтичні технології та їх вплив на формування творчої позиції дошкільників / І.М. Грицюк // Zbiór artykułów naukowych. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Współczesne tendencje w nauce i edukacji» (30.10.2016 -31.10.2016). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – С. 79-82
5. Колошин В.Ф.Пошукова активність – основа творчості / В.Ф. Колошин // Обдарована дитина. – 2002. – №3. – С. 2-5.
6. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей / А.С. Макаренко. – К.: Рад. шк., 1978. – С. 255-312.
7. Митник О.Я. Завдання для розвитку творчих здібностей дітей / О.Я. Митник // Обдарована дитина. – 2012. – № 3. – С. 55-57.
8. Позняк Т. Розвиток творчих здібностей дитини / Т. Позняк // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 125. – С. 153-158.

9. Савенков А.И. Современные концепции одаренности / А.И. Савенков // Обдарована дитина. – 2015–№ 6. – С. 2-5.
10. Теплов Б.М. Избранные труды / Б.М. Теплов. – М.: Просвещение, 1985. – 280 с.

References transliterated

1. Arkhipova S. Metodyka rozvytku tvorchykh zdbnostei u ditei doshkilnoho viku / S. Arkhipova, N. Kushniryk. – Cherkasy, 2016. – S. 41-48.
2. Vygotskiy L.S. Detskaya psikhologiya / L.S.Vygotskiy. – М.: Pedagogika. 1984. – 432 s.
3. Vygotskiy L.S. Voobrazheniye i tvorchestvo v detskom vozraste / L.S. Vygotskiy. – М.: Prosveshcheniye. 1991. – 196 s.
4. Hrytsiuk I.M. Art-terapevtychni tekhnolohii ta yikh vplyv na formuvannya tvorchoi pozytsii doshkilnykiv / I.M. Hrytsiuk // Zbiór artykułów naukowych. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Współczesne tendencje w nauce i edukacji» (30.10.2016 -31.10.2016). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – S. 79-82
5. Koloshyn V.F. Poshukova aktyvnist – osnova tvorchosti / V.F. Koloshyn // Obdarovana dytyna. – 2002. – №3. – S. 2-5.
6. Makarenko A.S. Lektsii pro vykhovannya ditei / A.S. Makarenko. – K.: Rad. shk., 1978. – S. 255-312.
7. Mytnyk O.Ia. Zavrannia dlia rozvytku tvorchykh zdbnostei ditei / O.Ia. Mytnyk // Obdarovana dytyna. – 2012. – № 3. – S. 55-57.
8. Pozniak T. Rozvytok tvorchykh zdbnostei dytyny / T. Pozniak // Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky. – 2014. – Vyp. 125. – S. 153-158.
9. Savenkov A.I. Sovremennyye kontseptsii odarennosti / A.I. Savenkov // Obdarovana ditina. – 2015. – № 6. – S. 2-5.
10. Teplov B.M. Izbrannyye trudy / B.M. Teplov. – М.: Prosveshcheniye, 1985. – 280 s.

Hrytsiuk I.M., Denys N.O. The development of the creative abilities of senior preschool aged children in gaming activities. The article deals with a question of the development of creative children abilities in the game conditions. From the point of view of the modern concept of preschool education, from the point of view of psychologists and parents, children should develop not only cognitive interests, but also creative abilities. Creativity, creativeness - these are the competences that will be needed for children in adulthood. The complications of processes that will require active participation in the process of finding innovative solutions, require from a family and specialists a new approach to education and bringing-up. The field of art is considered as a space that contributes to the formation of social and aesthetic activness, the game forms spontaneity, control over the process, and hence different options for actions. For children, the game is life, the active discovery of the world, the school of getting knowledge, which always has a creative character. The game plays an important role in the development of fantasy. In a game, a child makes the first steps towards the creative activity. In order for each child to achieve personal success, there is a perspective plan based on the basic principle of didactics - gradual complicating the tasks, from a simple to a complex. For the complex development of children creative abilities it is necessary to involve their parents. Children fully trust their relatives. That is why the parents have to accept their child, encourage his/her creativity, and support in all endeavors and initiatives. It is necessary to stimulate children to creative self-expression, through the interest and positive emotions, praise, etc.

The important issues in the process of creative activity are imagination, fantasy, intuition, unconscious components of mental activness. They are considered as the natural basis for any creative activity.

Key words: creativity, creative abilities, preschool age, family, game, development of creative abilities.